

1851

1855

JOSEF KOVALČUK

BRIXENSKÁ ELEGIE

STÁTNÍ DIVADLO OSTRAVA
DIVADLO PETRA BEZRUČE

JOSEF KOVALČUK

BRIXENSKÁ ELEGIE

Epizody ze života a díla Karla Havlíčka Borovského

Režie: František Čech j. h.

Výtvarník scény a kostýmů: Ilja Hylas j. h.

Scénická hudba: Vlastimil Peška

Hudební nastudování: Vlastimil Peška a Norbert Lichý

Choreografie: Jindřich Šimek

Dramaturg: Hermína Motýlová

Inspice: Jarmila Paulerová

Nápověda: Marta Veselá

Osoby a obsazení:

Karel Havlíček	Vítězslav Kryške
Dedera	Otakar Prajzner
Sacher — Masoch	Kostas Zerdaloglu
Písničkář (1. lékař, Porotce)	Luboš Ondráček
1. muž (F. Palacký, K. J. Erben, Porotce, 2. lékař)	Pavel Tomanka
2. muž (B. Smetana, Soudce, Jireček)	Norbert Lichý
3. muž (V. V. Tomek)	Miroslav Kudela
4. muž (Otec Dedery, Žalobce, V. B. Nebeský)	Jan Odl
1. žena (Julie Havlíčková)	Kateřina Krejčí
2. žena (Tomkova žena)	Petra Jindrová
3. žena (Havlíčková matka)	Jana Postlerová
4. žena (Dederova matka)	Věra Janků
5. žena (Šotek)	Ludmila Bátková
6. žena (B. Němcová)	Danuše Ondráčková
Zdeňka Havlíčková (dětská role)	Marta Ondráčková
	Krystína Wojkovská
	Irena Baierová
Stráž	Jan Barták
	Josef Sučík
	Tomáš Volný

Československá premiéra 3. června 1989

Není snadný oukol, hájiti práva národů slovanských: proti nám jest ouhlavní nepřítel starý, mnohými věky zkamenělý zvyk, podle kterého nás vždy považovali jen jako přídavek k něčemu jinému. Z tohoto starého zvyku vzrůstá proti nám množství předsudků a bláhový jest, kdo myslí, že jediným slovem „rovnoprávnost“ všechny najednou porazíme. Od vyřknutí tohoto slova a napsání jeho na papír až ke skutečnému poctivému provedení v životě jest dlouhá, příliš dlouhá cesta, a na ní tisícere obtíže. Špatný ale voják, který se dá každým vystřelením postrašiti a netlačí se pořád kupředu.

Tak i my nyní žijící, jakožto bojovníci pro skutečnou rovnoprávnost národů slovanských, zakoušíme a zakusíme ještě mnoho trpkosti; ale ta vzpomínka, že někdy šťastnější potomkové naši užívajíce již v plné míře té důstojnosti těch práv, o které my se nyní přičiňujeme, s vděčností si vzpomínati budou na nás, kteří jsme pro ně pracovali, tato vzpomínka jest již nyní dostatečnou náhradou za všechny trampoty a hořkosti naše.

Národní noviny — 20. 6. 1849 — z článku
K. Havlíčka „O zákazu Národních novin“

... Byl by již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili: neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělávání národu. Kdybychom čas a práci, které nakládáme na přemlouvání lidu našeho, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější; — kdybychom pravím ten čas a tu práci vynaložili raději na to, aby byly naše spisy lepší než cizí: moudřeji a prospěšněji bychom jednali. Já ale, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že jest snadněji a veseleji za vlast umřítí, než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti.

(úryvek z Havlíčkovy
„Kritiky Tylova Posledního
Čecha“)

Alexander Bach
ministr vnitra 1849—1859

Epigramy K. H. Borovského

Jehly, špičky, sochory a kůly,
stesal, skoval, zostřil, sebral
kvůli
vojně s hloupostí a zlobou místo šavel
Borovský Havel

Z historie literatury české

Českých knížek hubitelé lití:
plesnivina, molí, jezovíti.

Demokratický

Nechoď, Vašku, s pány na led.
mnohý příklad známe,
že pán sklouzne a sedlák si
za něj nohu uzláme.

Etymologický

Odkud vzalo — zkouším žáky —
jméno Rakous počátek?
„Od raků, neb oni taky
chodí pořád nazpátek!“

×

Co sám nerad, nečiň jinému,
žáku pravil kantor kdesi,
třepaje ho za pačesy.

×

Lenoš a řvi,
dají mzdu dví!
Pracuj a kuš:
hubu suš!

Pozdní rozum

Nekřesej do kaše,
křesej do troudu;
o lásce k vlasti
nekaž velbloudu.

Velmi mnohým českým básníkům

Věčná vaše píseň: „Jaká slast
milovati českou vlast!“
Má-li však mít z vaší lásky zisku,
nedávejte písně své do tisku.

Jsemť já z kraje muzikantů,
na pozoun jsem hrál,
a ten pořád ty vídeňské pány
ze sna burcoval.

By se po svých těžkých prácech
hodně vyspali,
jednou v noci kočár policajtů
pro mne poslali.

„Vstávají, pane redaktor,
nelekají se,
jdeme v noci, nejsme však zloději,
jenom komise.

Od všech z Vídne pozdravení,
pan Bach je libá,
jsou-li prej zdrav, a tuhleto psaní
po nás posílá.“

Bach mi píše jako doktor,
že mi nesvědčí
v Čechách zdraví, že prej potřebuju
změnu povětří.

Že je v Čechách tuze dušno,
horké výpary,
mnoho smradu po té oktrojírce,
holé nezdraví!

Že on tedy schválně pro mne
kočár sem poslal,
abych se hned na státní outraty
na cestu vydal.

Ještě mi dal pana Dederu
vice moudrých rad,
dle nichž se Bachovi pacienti
mají spravovat.

Ó, měsíčku, však ty ženské
dobře znáš a víš,
jaký s nimi člověk na tom světě
často mívá kříž!

Takés mnohého loučení
tajným svědkem byl,
ty znáš líp než každý novelista
hořkost těchto chvil.

Matka, žena, sestra, dcerka —
malá Zdenčinka,
stály okolo mne v tichém pláči:
Hořká chvílka!

Já jsem sice starý kozák,
v půtkách tužený:
tenkrát jsem měl trochu těsná prsa
a zrak zkalený.

Hloupá jízda, milý brachu,
když se nevíš kam;
veselé ty trubky postiljonů
jsou jen bídný klam.

Telegraf je přece jenom
hezký vynález!
Ten před námi všude, než jsme přišli,
ohlášení nes.

By nám mohla policie,
starostlivá máti,
všude, dříve než tam přijedeme,
kamna rozeřhāti.

Nesmím ale zapomenout
Budějovice,
tam Dederu koupil mělnického
čtyry lahvice.

Přijeli jsme do Brixenu
bez vší turbací,
krajská vláda dala Dederovi
na mne kvitanci.

Místo mne ten kus papíru
vrátili do Čech,
mne zde černý, dvojhlatý orel
drží v klepetech.

Krajskou vládu, podkrajského,
žandarmerii,
ty mi dali za anděle strážce
v té Siberii.

(úryvky ze satirické skladby

K. H. Borovského
Tyrolské elegie)

Anonymní kresba Havlíčkova vystoupení před porotním soudem v Kutné Hoře v roce 1851

Konec!

V Kutné Hoře dne 11. srpna 1851

(poslední číslo časopisu Slovan)

... Avšak této radosti nikomu jinému dopřáti nehodláme, aby Slovana zapověditi mohl, pročť sobě sami nyní zapovídáme Slovana a toto číslo budiž poslední ... Zkrátka řečeno, dráha časopisectví politického volného, skutečně liberálního, dráha časopisectví nezávisle národního jest v této době u nás v Rakousích alespoň načas zavřena, a kde vládne pouhá moc, která sobě sama dle libosti a pro každodenní potřebu zákony dělá, tam přestalo býti možné opoziční časopisectvo. Lépe tedy opustiti docela tuto cestu ...

... Když vláda naše nechtěla snést a trpěti naši rozumnou a zákonnou opozici, když nechtěla slyšeti důvody a zapala raději násilím pramen, z kterého se prýštily, dobře, tedy umlkněme a uvidíme, jak jí záživné bude to hrobové ticho všech jejích národů, ku kterému je odsoudila.

O vládách se často říká, že se nic nenaučily a nic nezapomněly.

Národům ale musíme radit, aby se hleděly mnoho naučit a nic nezapomenout!

Havlíček byl rozený básník originálního charakteru. Jeho pronikavé vidění světa společenských vztahů a protikladů a schopnost vyjádřit je uměleckým způsobem, jemuž byly vlastní epigramatická údernost, vtip, ironie a sarkasmus, učinily z něho prvního českého novodobého národně politického básníka. Jeho ironie se stala účinnou zbraní, jak sám to programově zdůrazňoval, „proti věcem nezdravým, nepoctivým, neužitečným, nerozumným“. Havlíčkovy verše potvrdily známou zkušenost, že opravdová aktuálnost, vyvěrající z orientace na nejpálčivější otázky své doby, není nějakým krátkodobým hlasem, který se svou dobou pomíjí. Naopak — takováto poezie se stává trvalou hodnotou. F. X. Šalda, když se zamýšlel v roce 1933 nad tématem „básník a politika“, nazval Havlíčka zjevem „přímo geniálním“, „velikým básníkem — umělcem.“

Josef Kočí
„Návrat K. Havlíčka
z Brixenu“

Dřevoryt Cyrila Boudy:
Havlíček v Brixenu

Stručné údaje o životě a žurnalistické činnosti Karla Havlíčka Borovského

31. 10. 1821 — narozen v městečku Borová v rodině kupce
1832/38 — studoval na gymnáziu v Německém Brodě (dnes Havlíčkův Brod)
1833 — rodina se přestěhovala do Německého Brodu
1838/40 — studuje filosofii v Praze
1840/41 — vstupuje do pražského arcibiskupského semináře, po ročním pobytu je vyloučen, odchází jako odpůrce katolické církve, zklamán protinárodní výchovou kněžstva
1841/42 — soukromě se všestranně vzdělává (studuje slovanské jazyky, národopis, dějiny, připravuje se na literární dráhu)
1842/44 — na doporučení P. J. Šafaříka přijímá místo vychovatele v rodině profesora Ševyрева v Moskvě, studuje ruskou literaturu, především Gogola, za jeho pobytu vznikají črty, které otiskuje postupně v Květech i jiných listech pod názvem Obrazy z Rus v letech 1843—1846
— v Rusku vznikají i jeho první epigramy
1844/45 — pobyt v Německém Brodě — soukromé studium, ochotnické divadlo
jaro 1845 — příchod do Prahy, příspěvky do novin a časopisů. V literárních kruzích upoutá pozornost odmítavou kritikou Tylova Posledního Čecha i ostrou polemikou, která z ní vzešla. V Kapitole o kritice (1845) dává teoretický základ české literární kritice
od 1. 1. 1846 — redaktorem Pražských novin a jejich beletristické přílohy Česká včela — v novinách se začínají uplatňovat politické názory českých vlasteneckých kruhů
— ve svých 24 letech se stává nejvýznamnějším českým novinářem, v roce 1847 převládá už jeho politický názor, vytváří svůj politický program
— zásahy cenzorů i pražské policie ztrpčují jeho redaktorskou činnost, po březnových událostech v roce 1848 odchází z Pražských novin (redakci po něm přebírá K. Sabina)
od 5. 4. 1848 — rediguje deník Národní noviny, jejichž je vydavatelem i vlastním
Národní noviny jsou prvním českým politickým novodobým deníkem, srovnatelným svým formátem, obsahem i informovaností s předními evropskými deníky (spolupracovníci — Jireček, Tomíček, Nebeský a další)
— krátce vychází i satirická příloha Šotek (leden — duben 1849)
r. 1848 — Havlíček se stává jedním z hlavních představitelů liberální politiky, společně s Palackým
— Havlíček členem Národního výboru, účastníkem Slovanského sjezdu, poslancem říšského sněmu
— dvakrát jsou Národní noviny na několik dní pozastaveny — v červnu 1848 po svatodušních bouřích a v červnu 1849 po vyřazení májového spiknutí, kdy byl v Praze vyhlášen stav obležení
19. 1. 1850 — jsou Národní noviny úředně zakázány
18. 5. 1850 — vydává Havlíček 1. číslo časopisu Slovan v Kutné Hoře, rediguje časopis téměř sám
Slovan se stává jedinou tribunou odporu proti vládní politice směřující k obnově absolutismu
— policejní perzekuce, zabavování některých čísel Slovanu v celém nákladu — Slovan vychází až do 11. 8. 1851, kdy Havlíček sám vydávání zastavuje, aby přešel jejich úřednímu zakazu — odjíždí k rodině do Brodu

12. 11. 1851 — porotní soud s Havlíčkem v Kutné Hoře, kdy byl obžalován pro články: Proč jsem občanem a Správa záležitostí obecních
16. 12. 1851 jaro 1852— září 1854 — Havlíček, ač měl být odsouzen na několik let, byl porotou osvobozen — zatčen v Německém Brodě a odvezen do vyhnanství v Brixenu
- Žil v Brixenu společně se svou ženou Julií a dcerkou Zdeňkou
- v Brixenu vytvořil vrcholné satirické skladby:
Král Lávra
Tyrolské elegie
Křest svatého Vladimíra (nedokončené dílo)
18. 4. 1855 — umírá v Praze Julie Havlíčková na tuberkulózu
27. 4. 1855 — Havlíček je propuštěn z Brixenu a internován do Německého Brodu
- 1855—1856 — naprosto hermeticky odloučen od veřejného života v Čechách, pod neustálým policejním dozorem živoří v Německém Brodě — těžce onemocní tuberkulózou plic
29. 7. 1856 — umírá v Praze a je pochován na Olšanských hřbitovech

**Přislibujte si mně,
poroučejte si mně,
vyhrožujte si mně,
přece zrádcem nebudu.**

Karel Havlíček Borovský

Antal Stašek

Mé setkání s Dederou v Krakově

... Seděl jsem jednoho večera roku 1860 v hostinci se svým strýcem, u něhož jsem bydlil. U téhož stolu seděl neznámý mně člověk a vyprávěl přítomným tam českým úředníkům všechny podrobnosti Havlíčkova zatýkání. Vychloubaje se, nemálo si na tom zakládal, že prý s ním zacházel s velikou šetrností. Z jeho řeči se zdálo, jako by byl býval nejlepším jeho přítelem. Přítom stále dotvrzoval, že je dobrým Čechem.

Teprve na cestě z hospody jsem se dozvěděl, kdo je ten černožlutý vlastenec, a juž tenkrát mě vtanulo na mysl, že každý veliký muž má nejen svůj stín, ale i své dotěrné komáry.

Jan Neruda o Dederovi

Že se učí slavná policie nyní rusky, vypravujete? Nu, snad ne celá, snad jen ten jeden pan nadkomisař, kterého jste ani nechtěli jmenovat, ale kterého já jmenuju, poněvadž je mně nejmilejší ze všech policejních státních ouředníků, které jsem poznal. A je mně proto pan Deder nejmilejší, protože je nejvšestrannější, pravý kaleidoskop všech možných citů, k tomu že má trochu nevinně vypadající satiry a mnoho humoru, zkrátka, že je originálem. Je vlastencem, a přec prý mu není u nás volno ... „Ach, jak ten osud krutě s člověkem nakládá! Mne přinutil, abych přítele Havlíčka odvezl do Brixenu,“ vzdychal za slavnosti borovské! — „Tak daleko jsme to přivedli!“ zvolal chvějícím se hlasem před pruskou okupací, vida slavné ouřady neslavně utíkat, a opravdová slzy kanula mu po buclaté tváři. — „Dejte mně ruskou mluvnici, umím sice již něco, chci se ale dotvrdit,“ šeptá v kněhkupectví. — „Písnička Na tom pražském mostě připomíná rok 1848 a Windischgrätze — zlatka trestu!“ hřmí ve svém úřadě ... Nu, není to humorista, satirik, originál, nemusí ho člověk milovat?

(Národní listy — 26. 1. 1868)

Vedoucí uměleckotechnického provozu a výroby: ing. Ivan Bílek. Vedoucí jevištního provozu: Josef Maděra. Mistr dekoračních dílen: Jaroslav Macháč. Mistr kostýmní výroby: Marie Dopitová. Mistr jeviště: Přemysl Kirschner. Jiří Lupínek. Mistr osvětlení: Zdeněk Osif. Mistr vláseknáry: Jindra Kučajová. Mistr rekvizitárny: Eva Wiesnerová. Mistr garderoby: Zlata Nezhybová. Zvuk řídí: Marie Krejčí. Autorem písně „Generál Windischgrätz“ je J. Nohavica.

Program vydalo Státní divadlo Ostrava, nositel Řádu práce. Ředitel: PhDr. Dalibor Malina. Umělecký šéf DPB: Karel Suszka. Výtvarník programu: Jiří Neuwirt. Redakce: Hermína Motýlová. Reprodukce fotografií: Vlasta Pavelková. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7, R 903382, o 380012989; Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje DILIA Praha. Cena 1,50 Kčs